

Управління культури Рівненської обласної державної адміністрації
Державний історико-культурний заповідник м. Острога
Рівненське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства
“Просвіта” ім. Т. Шевченка

**Історія музейництва,
пам'яткоохоронної справи,
краєзнавства і туризму
в м. Острозі і на Волині**

Науковий збірник

Випуск I

Острог 2006

Микола БЛИЗНЯК

Острозький музейник, краєзнавець, етнолог Григорій Равчук

Краєзнавство м.Острога сягає ще першої половини XVIII ст. (1). Вивченням його історії займався цілий гурт дослідників, до якого слід віднести Ігнація Стебельського, Михайла Максимовича (1804-1873), Якова Перлштейна, Станіслава Кардашевича (1826-1887), о. Михайла Тучемського (1872-1945), Йосифа Новицького (1878-1964), Прокопа Соколянського (1913-1971), Олексія Фрідріха (1921-1976), Петра Андрухова (1924 -1996) та інших.

Окреме місце серед вищезгаданих краєзнавців належить випускнику київського університету Св. Володимира, місцевому історичу і етнологу - Григорію Романовичу Равчуку (1895-1986), монографічні та постатейні студії якого ще й до сьогодні мають значну цінність для висвітлення подій з історії Острога та Острожчини. У 90-ті рр. XX ст., вже у незалежній українській державі, стало можливим об'єктивно оцінити багатогранну творчу спадщину та науковий доробок відданого своїй справі дослідника, про що свідчать: конференції «Острог на порозі 900-річчя», «Діячі науки і культури рідного краю», «Волинь незабутня»; бібліографічний довідник «Фольклористи Рівненщини», довідник «600 імен в історії Великої Волині»; публікації в обласній та районній пресі (2).

Незважаючи на увагу до постаті довголітнього музейного працівника, слід зауважити те, що все-таки не всі етапи його життєдіяльності з'ясовані повною мірою!

Джерельна база, що є основою для написання цієї розвідки, представлена справами Державного архіву Рівненської області та Відділу фондів ОДІКЗ (де зберігаються окремі документи Г. Р. Равчука). Значне місце у цьому нарисі посідають і мемуари, за використання яких слід завдячувати жителю с. Борисова - Володимиру Трохимовичу Хеленюку (1936 р.н.) та мешканцю м. Острога Петру Юхимовичу Карчевському (1929 р.н.). Йому, працюючи з 1961 р. дільничним лікарем-терапевтом, доводилось не раз відвідувати Г.Р.Равчука, мати з ним розмови на історичну тематику. Лікар зберіг деякі документи пацієнта, які він люб'язно надав для опрацювання. Окремі відомості були почерпнуті зі спогадів Михайла Єгоровича Більдіна (1923 р.н.) -директора Острозького краєзнавчого

музею 1950-1962рр. Іконографія нарису репрезентована лише кількома фотознімками.

Народився Григорій Романович Равчук 20 квітня 1895 року (3)в с. Борисові Ізяславського району Хмельницької області. Його батьки - Анастасія та Роман - походили із заможних православних селян. Як підкреслив В. Т. Хеленюк - вони були посесорами с. Вітовці (сучасне с. Заріччя Хмельницької області), яке було надане їм у розпорядження плужнянською графинею. Крім сина Григорія, у сім'ї Равчуків (яка мала прізвисько «Романі», а Григорій був відомий як «студент») було ще двоє братів, імена яких невідомі. За браком відповідних джерел достатню інформацію про них встановити не вдалось. Незважаючи на це, відомо, що вони обрали собі військову кар'єру: брали участь у Першій світовій війні 1914-1918рр. в загонах царської армії. Добре себе зарекомендувавши, і, напевне, маючи військову освіту, брати Равчуки поступово підвищувались у званнях. Так, у роки громадянської війни один з них командував полком, а інший - дивізією. Після завершення подій громадянської війни вони втекли до Чехословаччини, там і залишились. Подальша їх доля невідома (4).

Маючи потяг і можливості до навчання, майбутній історик почав його в Борисівській церковно-приходській школі. Закінчивши її з відзнакою, він отримав рекомендацію для навчання у гімназії. Слід підкреслити те, що середню освіту Григорій Равчук здобув в Острозі, з яким він пов'язав свій життєвий шлях в повоєнний період - у стінах Острозької чоловічої гімназії, у якій навчався протягом 1905-1913рр.(5)

1913 р. Г. Р. Равчук став студентом історичного відділення історико-філологічного факультету університету Св. Володимира. Тут, у Києві, можливості дослідника збільшуються завдяки архівам та бібліотекам. Важливо відзначити і те, що в період навчання у Києві сформувався його світогляд, виявились наукові нахили, з'явилось зацікавлення філософією українського мислителя Г. С. Сковороди. В університеті Св. Володимира Г. Р. Равчук слухав лекції з історії видатного українського політичного діяча та вченого Михайла Сергійовича Грушевського (6), який «велику увагу приділяв у своїх творах старому Острогу часів його могутності (XV-XVI ст.), роду князів Острозьких» (7). Закінчив університет Григорій Романович 1918 р. з дипломом другого ступеня (оригінал якого зберігається у музеї Книги, а копія - Відділі фондів ОДІКЗ), який був виданий, як зазначено в оригіналі, 17 вересня 1919р. під №323.

Зразу ж після отримання вищої освіти 1918р. починається трудова діяльність на освітянській ниві. Він працює викладачем української мови в Богуславській гімназії. Через деякий час завідує Борисівською чотирикласною школою, а згодом там же і бібліотекою (8). Перебуваючи на роботі у рідному селі Борисові, молодий педагог одружується на початку 20-х рр. з місцевою дівчиною - Анною Шинкарук (9). 1925року у молодій сім'ї Равчуків народжується син Роман, доля якого була трагічна. У віці 19-ти років він був мобілізований до рядів Червоної Армії. Через кілька місяців після мобілізації, 6 листопада 1944р., як констатує цей факт Книга Пам'яті України (10), він загинув.

Батько Григорія Равчука - Роман - 1921р. перетнув радянсько-польський кордон, прибувши з с. Борисова до Острога (на Нове місто) (11). Тут він одружився вдруге з представницею роду священиків Тучемських; оселився на вулиці Церковній, 24 (за радянських часів вулиця Горького, сучасна - Тучемського), де в повоєнний період і до кінця свого життя постійно проживав його син - Григорій. Від другого шлюбу 1923р. народжується Любов Романівна (12), яка більшу частину свого життя пропрацювала педагогом.

Після діяльності на освітянській ниві у с. Борисові Г. Р. Равчук 1923 р. переходить до м. Острога, де обіймає посаду секретаря Острозького товариства «Просвіта» (13), що постало навесні 1917 р. в Острозі. Товариство відіграло величезну роль у відродженні української культури у древньому місті і селах Острожчини, у захисті національних прав нашого народу (14). З діяльності Г. Р. Равчука як просвітянина відомо мало, проте той факт, що він перебував у раді товариства, говорить про його значне місце у просвітянському русі 20-х рр. та дозволяє поставити його в один ряд нарівні з Левом Маркевичем, Сергієм Козицьким, Миколою Шугаєвським, Іваном Талащуком та іншими відомими Острозькими просвітянами.

З 1924р. Г.Р. Равчук працював учителем української мови та літератури в м. Бровари Київської області. Особливо в цей період його діяльності в 20-30 рр. викристалізовується його зацікавлення історією та зокрема етнологічними процесами під впливом Етнографічної комісії ВУАГІа в освоєнні програм, методик академіка А.М. Лободи, етнографа, фольклориста В.Г. Кравченка (15). Григорій Романович починає вивчати матеріальну культуру, легенди, перекази, свята, обряди та фольклор волинських сіл та містечок. Внаслідок цього він опубліковував матеріали в «Етнографічному віснику», який видавався у Києві.

Після такого плідного етапу своєї діяльності, яка була розцінена як «справа націоналізму», етнологу довелося на деякий час відмовитися від дослідницької роботи. Тому він вже з 1931р. працює в тресті «Кузбас-вугілля», потім з 1935р. - рахівником будівельної майстерні у Чернігові. Деякий час займався сільським господарством: був обліковцем в с. Талка Архангельської області (16).

У 1937р. Г.Р. Равчук зазнав репресій, причиною яких послужила його участь у товаристві «Просвіта» в першій половині 1920-х рр. 1944р. Г.Р. Равчук повертається з Сибіру в с. Борисів (17) у пошуках роботи (була пропозиція працювати бухгалтером у Борисівському колгоспі - відмовився (18)).

У 1949р. досвідчений етнолог почав працювати рахівником в Острозькому музеї. У цей час він знайомиться із здобутками Острозького краєзнавства, вивчає історію краю - ним збираються нові етнологічні матеріали, виникають нові ідеї. 1956р. Г.Р.Равчук фактично отримує диплом за сприянням М.Є. Більдіна (причиною ранішого його неотримання був обов'язковий внесок певної суми грошей, яких, на жаль, у дослідника не було). З цього часу Григорій Романович обіймає посаду наукового працівника музею.

З самого початку праці в музеї Григорій Романович постійно збагачує експозицію цієї установи. Людиною, яка добре розуміла музеолога-початківця, була Ольга Володимирівна Войталевич (наглядач музею). Вона боролася з викрадачами музейних експонатів, які Г.Р. Равчук з труднощами діставав у старожилів. Речі, які відносились до історії України чи мали релігійний зміст, частково «копсувались». Тому Ользі Володимирівні часто-густо за його порадою доводилось переховувати музейні раритети та берегти їх від посування. Таким чином, зі спогадів П.Ю. Карчевського «це були люди, які все своє життя віддали збиранню музейних експонатів, бо розуміли їх значення для культури українського народу, для прийдешніх поколінь»(19).

В Острозі Г.Р.Равчук читав лекції на історико-культурологічні теми, проводив екскурсії, плідно працював як дослідник.

У архіві редакції видання зберігається невідома машинописна праця Григорія Романовича датована 7 жовтня 1952р. До нашого часу вона дійшла не в повному обсязі. Праця співробітника Острозького краєзнавчого музею має значну наукову цінність. Акцент у ній зроблено на висвітленні історії рідного Григорію Романовичу с. Борисова в контексті розвитку Волині, Острога та повіту, починаючи

з давніх часів до середини ХХ ст. До написання праці автором була залучена репрезентативна джерельна база: А10ЗР, Архів кн. Сангушків матеріали ЦДІА України (Київ), Церковний літопис с. Борисова; максимально використана література. У дослідженні висвітлено соціально-економічний, культурний та інші рівні розвитку сіл Острозького повіту та с. Борисова зокрема. Краєзнавець подав історію регіону як таку, що не можна розглядати без залучення до неї етнологічних джерел (легенди, перекази, народні пісні). Про вірогідність останніх Г. Р. Равчук відмітив: «місцеві народні перекази про селянські заворушення в нашому краї, мають деякі підтвердження в історичних документах» (20). Тому він досліджував історію краю з урахуванням етнологічних джерел. На його думку «погляди українського народу на історичні явища, свідком яких він був, яскраво відбилися в народних переказах і піснях» (21). Як не дивно, автор відмовився від марксистсько-ленінської методології відображення історичного процесу. Саме тому, на наш погляд, праця і не вийшла у світ в радянські часи.

Вже в 1953р. зі зібранням та оформленням конкретних історичних і етнологічних джерел написано нарис під назвою «Пам'ятні події на Волині в роки Визвольної війни 1648-1654рр. (До 300-річчя возз'єднання України з Росією по матеріалах експозиції Острозького краєзнавчого музею)». Ця машинописна праця до сьогодні не опублікована і зберігається у Фондах ОДГКЗ (Справа Г.Р. Равчука). Вона складається з дев'ятох розділів, зокрема: «Острозька Академія», «Згадки про Острозьку школу в творах українських письменників», «Вихованці Острозької Академії» та інші.

Важко було працювати досліднику в радянський час. Як відзначив І.Г. Пашук: «У роки тоталітарного радянського режиму краєзнавство було розгромлене ... Лише зрідка і то з волюнтариською чисткою ідеологів з'являються окремі публікації Л. Кравцова, Г. Равчука, О. Молчанова» (22).

Г.Р. Равчук був відомий як етнолог і в столичних колах дослідників - він тісно співпрацював з Інститутом Мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук УРСР.

Острозький етнолог був запрошений персонально на Республіканську нараду збирачів народної поетичної творчості, що відбулась 8-11 січня 1957р. у м. Києві. Етнологічні джерела в дослідницькій роботі історика мають значну цінність, про що свідчать власноручно написані ним рядки: «В народних переказах і піснях, які

збереглися з далекого минулого до наших днів, знайшли своє відображення історичні події в житті України, як їх уявляв собі народ з давніх часів. Українські думи та історичні пісні належать до найдорогоцінніших перлин народної поетичної творчості, яскраво і правдиво розкривається в них історія народу, його заповітні мрії, найкращі сподівання» (23). Як відзначив СІ. Шевчук: «Равчук Г.Р. прагнув, щоб пісенні зразки записувались одночасно збирачами з музичною, філологічною, історичною освітою» (24). Нотний запис зразків народного поетичного мистецтва здійснював учитель музики Олексій Никифорович Ярошенко, який співпрацював з Григорієм Романовичем в цьому напрямку. Важливо і те, що в міру своїх можливостей він додавав коментар (інтерпретацію) неологізмів, що траплялися у фольклорних записах. Таким чином, саме така їх обробка повністю відповідала задуму вченого у відтворенні історичної дійсності.

З 1957р. Григорій Романович співпрацює з журналом «Народна творчість та етнографія», про що читаємо в листі редакції до етнолога: «Вельмишановний тов. Равчук.

Редакція журналу «Народна творчість та етнографія» (орган Міністерства культури У РСР і Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії Наук Української РСР) в особі головного редактора М.Т. Рильського дякує Вам за сприяння у роботі і розповсюдженні журналу» (25).

Незважаючи на перешкоди, досвідчений музеолог 1958р. впорядкував та видав «Путівник по історичних пам'ятках м. Острога», про якого відгукнулись і в районній газеті: «Науковий працівник музею Г.Р. Равчук зробив корисну справу, впорядкувавши путівник. Невеличку книжечку із задоволенням прочитають численні відвідувачі музею» (26). Подібні путівники з ідентичною назвою були видані в 1960, 1961 та в 1964 роках.

Багатогранну діяльність колеги відзначив О. Швед: «Науковий працівник Григорій Романович Равчук докладає багато зусиль, щоб пропагувати історію ... Зараз по ініціативі т. Равчука зібрані матеріали для організації музейних кутків у клубах сіл Межирічі та Розваж. Матеріали відображають минуле і сучасне цих сіл.

Григорій Романович дбає про те, щоб створити художній відділ музею, в якому експонуватимуться зразки образотворчого мистецтва» (27).

Вже через кілька років кореспондент районної газети В. Монаєнков згадував, що «Збиранням історичних відомостей про село Межирічі

займається завідувач клубом Феонія Литвинчук. Велику допомогу в цьому їй надає Григорій Романович Равчук»(28). Отже, він як музеолог, намагався популяризувати історію країни, краю, донести до народу усвідомлення його як такого, що має свою власну багатовікову історію, культуру, традиції, звичаї та обряди.

У 1960р. вийшла з друку у книжково-журнальному видавництві м.Львова книга Григорія Равчука «Острог і його околиці» в серії «Нариси з історії західноукраїнських міст і сіл». Книга має науково-популярний характер. Як зазначено у вступі, «автор цієї книжки не ставив завданням написати монографію, або повний виклад історії Острога, а старався зібрати лише ті відомості, які можуть цікавити кожного, хто вивчає минуле і сучасне свого рідного краю» (29). Слід відзначити і те, що автор, на нашу думку, мав би бути знайомий, зокрема, з діяльністю Мечислава Єсьмана - вчителя Острозької гімназії (1929-1939), краєзнавця і пропагандиста історії краю. Він автор науково-популярних краєзнавчих праць «Острог і його околиці», «Сфери впливу міста Острога» та інших»(30).

Книга охоплює період з XI (саме під 1100р. датована перша згадка про місто у давньоруському літописі за Іпатієвським списком) до середини ХХст. Вся праця складається із вступу і десяти розділів: I. Загальна характеристика. II. З далекого минулого. III. Острог у добу розвитку феодално-кріпосницьких відносин на Україні. IV. Острог у ХVІІІ столітті. V. Острог в епоху капіталізму. VI. Боротьба трудящих Острога за владу Рад на Волині. VII. Відродження. VIII. Історико-архітектурні пам'ятники. IX. Історичні відомості про окремі старовинні поселення. X. Що можна почитати про Острог. Тут охарактеризовано природні багатства Острога і району, ознайомлено читачів з історією Острожчини, починаючи ще з часів її заселення першими людьми - з палеоліту, багато уваги приділено археологічним експедиціям та їх результатам. У контексті історичних подій знайшла своє відображення інтерпретація назви міста-«Острог». Важливо згадати і те, що в книзі помилково вказано надання м. Острогу Магдебурзького права, про що професор М.П. Ковальський зазначив: «Дослідники історії Острога ХІХ-ХХст. не знали точної дати надання Острогу такого статусу (С. Кардашевич, Й. Новицький, М. Тучемський, П. Шумовський). Помилково приписали 1528 роком такий статус нашому місту Г. Равчук і О. Молчанов, поширивши це в українських енциклопедіях, бо сплутали назви двох міст - Острога і Острожця, який саме і одержав магдебурзьку грамоту у той рік. Насправді ж

магдебурзька грамота Острогу датована 7 липня 1585року ...»(31)-Висвітлені факти дають підстави говорити про бачення Острога автором як надзвичайно потужного і важливого економічно-торговельного, військового та культурно-освітнього центру середньовічної України. У багатьох випадках історію Острога розглянуто в контексті історичних подій Волині, висвітлено соціально-економічні стосунки та суспільно-політичне становище міста та губернії в цілому в часи кріпацтва та капіталізму. Встановлення радянської влади, часи польської влади, довоєнні і окупаційні роки та повоєнний період («Відродження») посідають особливе місце в нарисі. Важливо те, що зазначено і про «історико-архітектурні пам'ятники»: ті, які існували в минулому, та ті, які збереглись до нашого часу, що підкреслило могутність древнього Острога. У довідковому розділі «Історичні відомості про окремі старовинні поселення» подано за річковими басейнами вибірково інформацію про давні навколишні поселення. У кінці книги автор рекомендує джерела та літературу, з яких можна почерпнути інформацію про місто Острог різних періодів.

Г.Равчук висловив «глибоку подяку кандидатам історичних наук І.Г.Шовкоплясу, Д.Я. Телегіну, М.М.Ткаченко, О.П.Лолі, кандидатам філологічних наук М.С.Грицюті за консультації та допомогу при написанні... праці»(32). До написання книги залучено певний комплекс джерел: АЮЗР, літописи, інвентарі Острога, документи та їх копії. Автором використано значну кількість іноземної та вітчизняної літератури ХІХ-ХХ ст. та районної преси. Нарис підсилено ілюстраціями, планом і археологічною картою м.Острога та його околиць, присутній коментар історичних подій.

В цілому книга має значну цінність, бо вперше за часів радянської влади була видана праця, автор якої виділив історію Острога та Острож-чини з загально-історичних подій країни з найдавніших часів до кінця 1950-х рр.

У Державному архіві Рівненської області зберігається справа (33), у якій наявний короткий історичний нарис: «Справка по истории городов Корец, Острог и Межиричи», написаний Г.Равчуком. Під такою назвою ця праця не була видана, лише окремо були опубліковані статті в пресі про Острог, Корець, Межиричі.

У річному звіті Острозького краєзнавчого музею за 1963 рік, складеному П.А.Соколянським, який керував ним з 1962 по 1964р., зазначено, що «до редакції журналу «Народна творчість та етнографія»

надіслано статтю «Фольклорно-етнографічні матеріали Острозького краєзнавчого музею»(3-4). Стаття вийшла 1964р. у №1 цього ж журналу за авторством Г. Р. Равчука. Тут проаналізовано експозицію музею на початок 1960-х рр., подано фольклорні матеріали з їх характеристикою.

Отже, Григорій Романович Равчук займався історією рідного краю, його етнологічною спадщиною, музеєзнавством - був сподвижником у цих справах.

1968 р. Григорій Романович виходить на пенсію (35). Незважаючи на не, він продовжує досліджувати минуле Волині, зокрема Острога, робота в цьому напрямку виявилась найбільш плідною: «Саме тут розкривається повною мірою його талант, обдарування ретельного дослідника, пропагандиста і популяризатора історичної спадщини, цікавого лектора, вмілого екскурсовода, автора ряду видань»(36).

6 квітня 1986р. життєвий шлях, як відзначив П.Ю.Карчевський "музейного працівника від Бога" Г.Р.Равчука раптово закінчився. За словами Петра Юхимовича, «це була глибоко віруюча, працююча та чуйна людина, яка впродовж усього свого життя суворо дотримувалась принципів християнської моралі»(37). В Острозькій районній газеті з приводу його кончини був поміщений некролог: «Колектив Державного історико-культурного заповідника міста Острога глибоко сумує з приводу смерті колишнього працівника заповідника Равчука Григорія Романовича і висловлює співчуття рідним та близьким покійного»(38). Посмертно, в 1987р.було видано краєзнавчий нарис «Острог» Г.Р.Равчука у співавторстві з І.О.Ткачем.

Своїми дослідженнями: історичними, етнологічними, роботою в галузі музеєзнавства Г.Р.Равчук значно збагатив історіографію Острогіани та Волиніани, доклав багато зусиль для популяризації історії краю. Отже, йому по праву належить почесне місце серед Острозьких просвітників ХХст.

Примітки

1. Ковальський М.П. Етюди з історії Острога. Нариси. - Острог, 1998. - С. 179. Також див. Ковальський М. П. Проблеми історії Острога в історіографії XVIII - початку ХХст.// Наукові записки (Острозька Академія). - Острог, 1997. - Т. 1. - С.13.
2. Шевчук С.І. Фольклор Волині в народознавчих студіях Г.Р. Равчука // Матеріали I-III науково-краєзнавчих конференцій «Острог на порозі 900-річчя» (1990- 1992рр.). - Острог, 1992. - Частина друга. - С. 102-103.

1. Гладуненко О. Дослідник волинського краю Г.Р. Равчук //Діячі науки і культури рідного краю. Матеріали і тези науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих викладачів вузів м Рівного /23-25 травня 1994 року/ - Рівне, 1994.- С.19-20. Пацук І. Краєзнавча діяльність на Волині у ХІХ-ХХст. // Волинь незабутня. Тези V регіональної науково-краєзнавчої конференції.- Рівне, 1994. - С.74. Столярчук Б. Фольклористи Рівненщини. Бібліографічний довідник. - Рівне, 1994. - С.33-34.
2. Андрухов Г. 600 імен в історії Великої Волині. - Острог, 1993. - С.65.
3. Пацук І. Краєзнавці Рівненщини. Бібліографічний довідник /.' Вільне слово. - 1998. - №33-34
4. Швед О. У залах музею // ЗК. - 1959. 24 грудня. -№151.
5. Монашенков В. Музейні кімнати і кутки // З К. -1961. -31 січи.....№14.
6. Відділи фондів ОДІКЗ. Справа Г. Р. Равчука. Дата його народження зазначена в копії диплома.
7. Особистий архів автора. Зі спогадів В.Т.Хеленюка, записаних в серпні 1999 року.
8. Пацук І. Краєзнавці Рівненщини. Бібліографічний довідник//Вільне слово. - 1998. -№33-34
9. Особистий архів автора. Спогади дільничного лікаря-терапевта П.Ю.Карчевського з розповідей Г.Р. Равчука (записаних у серпні 1999 року).
10. Мицик Ю.А. Із острозької кореспонденції Михайла Грушевського // Місто. - 1997. 14 лист. - №34.
11. Гладуненко О. Вказ. праця. - С.19-20.
12. Особистий архів автора. Спогади В.Т.Хеленюка.
13. Книга Пам'яті України. Історико-меморіальне багатотомне видання. Хмельницька область. Ізяславський район - Красилівський район. - Хмельницький, 1995. - Т.4. - С.224.
14. Особистий архів автора. Спогади П.Ю. Карчевського.
15. Книга записів про відправлення похоронів Свято-Воскресенського храму (що в Острозі, на Новому місті). Тут вказано, що Любов Романівна Равчук померла 12.03.1993р., у віці 70 років.
16. Відділ фондів ОДІКЗ. Справа Острозької Просвіти 20-х рр.
17. Манько М. Виставка до ювілею // Місто. - 1997. - 12 грудня. - №38.
18. Шевчук С.І. Вказ. праця. - С.103.
19. Гладуненко О. Вказ. праця. - СІ 9.
20. Особистий архів автора. Спогади М.Є. Більдіна записані, у вересні 1999 року.

18. Особистий архів ангора. Спогади В.Т.Хеленюка .
19. Особистий архів автора. Спогади П.Ю.Карчевського.
20. Поточний архів Університету «Острозька Академія». - Спр. 11.- Арк.6.
21. Там само. - Арк.7.
22. Пашук І.Краєзнавча діяльність на Волині у XIX-XXст. // Волинь незабутня. Тези V регіональної науково-краєзнавчої конференції. -Рівне. 1994. -С.74.
23. Відділ фондів ОДІКЗ. Справа Г.Р. Равчука.
24. Шевчук С. І. Вказ. праця. - С.103 .
25. Відділ фондів ОДІКЗ. Справа Г.Р.Равчука.
26. Швед О. Острозький краєзнавчий музей // - 3 К . - 1961. - 29 квітн. - №52.
27. Швед О. У залах музею // - 3 К. - 1959. - 24 грудн. - №151.
28. Монаєнков В. Музейні кімнати і кутки // 3 К . - 1961. 31 січн. -№14.
29. Равчук Г. Нариси з історії західноукраїнських міст і сіл. Острог і його околиці. - Львів, 1960. - С.7.
30. Андрухов П. Вказ. праця. - С.25.
31. Ковальський М. Традиції міського самоврядування // Місто. - 1996.- 7липн. -№3. Також див. Ковальський М. Етюди з історії Острога. Нариси. - Острог, 1998. - С.25-26.
32. Равчук Г. Нариси з історії... - С.7.
33. Держархів Рівненської області. Ф. Р-478, оп.3, од. зб. 228.
34. Там само. Ф.Р- 418, оп.3, од. зб. 187, арк.2,3.
35. Гладуненко О. Вказ. праця. - С.20.
36. Там само.
37. Особистий архів автора. Спогади П.Ю. Карчевського.
38. 3 К. - 1986. - 8 квітня. - №42.

Бібліографія праць Г.Р.Равчука

1. Равчук Г.Р. Слідами історичної слави // Соціалістична культура. - 1957. - №5.
2. Равчук Г.Р. Путівник по історичних пам'ятках м.Острога. - Рівне, 1958.

3. Равчук Г. Пам'ятки природи потрібно берегти // 3 К. - 1959. 22 липня. - №86.
4. Равчук Г, Швед О. Острозька друкарня // 3 К. - 1959. - 6 верес. - №106.
5. Равчук Г. Сторінки історії. Боротьба трудящих Острозького району за звільнення від окупаційного режиму і фашистської диктатури буржуазно-поміщицької Польщі // 3 К. - 1959. - 21 жовт. - № 125.
6. Равчук Г. Нариси з історії західно-українських міст і сіл. Острог і його околиці. - Львів, 1960.
7. Равчук Г.Р. Путівник по історичних пам'ятках м. Острога. - Рівне, 1960.
8. Равчук Г.Р. Путівник по історичних пам'ятках м.Острога. - Рівне, 1961.
9. Равчук Г. Сплав лісу по річці Горинь у XIX столітті // 3 К. - 1961. - 29 квіт. - №52.
10. Равчук Г. Про походження назв площ і вулиць м.Острога // 3 К. -1961. - 10 черв. -№70.
11. Равчук Г. Одвічні джерела // 3 К. - 1961. - 30 лист. №143.
12. Равчук Г. Музей пропагує передовий досвід // 3 К. - 1961.- 7 груд. - №146.
13. Равчук Г. Для вас, заочники. Вийшли з друку нові книги // 3 К. - 1961. -23 груд. -№153.
14. Равчук Г. Вони вчилися в Острозі. Літературознавець П.К.Волинський // 3 К. - 1962. - 13 січн. - №6.
15. Равчук Г. Нові книги. Історія Української РСР // 3 К. - 1962. - 24 берез. - №36.
16. Равчук Г. Рубрика: ""Міста і села Управління». Гоща // Р Ж. - 1962.-8 черв. -№5.
17. Равчук Г. Рубрика: «Міста і села Управління». Острог // Р Ж. - 1962. -20 черв. -№12.
18. Равчук Г. Рубрика: «Наші міста і села». Корець // Р Ж. - 1962. - 3 серп. - №37.
19. Равчук Г. Рубрика: «Наші міста і села». Межиріч // Р Ж. - 1962. -29 серп. - №52.

20. Равчук Г. До 150-річчя Бородінської битви. Вітчизняна війна 1812 року // Р Ж. - 1962. - 5 серп. - №52.
21. Равчук Г. Минуле острозьких селян // Р Ж. - 1962. - 16 груд. - №113.
22. Равчук Г. З історії нашого краю. Документи Богдана Хмельницького // Р Ж. - 1962. - 28 грудня. - №128.
23. Равчук Г.Р. Фольклорно-етнографічні матеріали Острозького краєзнавчого музею // Народна творчість та етнографія. - 1964. - №1. - С.69-71.
24. Равчук Г.Р. Путівник по історичних пам'ятках м.Острога. - Рівне, 1964.
25. Равчук Г.Рубрика: «Село на Ровенщині». Новомалин //Червоний Прапор. - 1964. - 15 січня. - №11.
26. Равчук Г. Рубрика:» Історія міст і сіл нашого району». Новомалин // Р Ж. - 1964. - 18 лютого. - №21.
27. Равчук Г. Великий Кобзар на Волині // Р Ж. - 1964. - 7 берез. - №29.
28. Равчук Г. До 400-річчя книгодрукування на Україні. Перші книги на Україні // Р Ж. - 1964. - 14 берез. - №32.
29. Равчук Г. До 25-річчя возз'єднання західно-українських земель з Радянською Україною. По залах музею // Р Ж. - 1964. - 8 верес. - №107.
30. Равчук Г.Р. Документальний нарис. Северин Наливайко // ЗК. -1972. - 18квіт. - №47.
31. Равчук Г.Р. Документальний нарис. Северин Наливайко. Продовження // З К. - 1972. - 18квіт. - №47.
32. Равчук Г Творчість його незабуття // З К. - 1972. - 2 груд. -№144.
33. Острозький район. Острог. //Історія міст і сіл Української РСР. Ровенська область. - К., 1973. - С.431-446.
34. Равчук Г.Р., Ткач І.О. Острог. Краєзнавчий нарис. - Львів, 1987.

Прийняті скорочення:

ЗК - «Зоря комунізму» (м. Острог)

РЖ - «Радянське життя» (м.Гоща)

ОДІКЗ - Острозький Державний історико-культурний заповідник

Збірка іконопису Острозького історико-культурного заповідника (історія формування та дослідження)

Формування іконописної збірки Острозького музею було розпочато на початку ХХ ст. Братством імені князів Острозьких – релігійно-просвітницькою та науково-краєзнавчою організацією, що була утворена в 1909 р. місцевою інтелігенцією для збереження та вивчення пам'яток острозької старовини. Одним з головних завдань Братства було врятування від руйнації та реставрація унікальної пам'ятки архітектури ХІV-ХVІ ст. – замку князів Острозьких, у якому Братство планувало відкрити музей. Паралельно із реставрацією замку члени Братства збирали експонати для майбутнього музею, зокрема, ікони. Отже, в Історичному музеї (“Музеї князів Острозьких”), відкритому 11 (24) серпня 1916 року, на основі колекцій заснованого в 1910 р. братського давньосховища, серед інших експонатів були представлені і ікони, про що пише у своєму краєзнавчому нарисі (1918р.) один з провідних діячів Братства А.І.Івашкевич¹. У 1938 р. в журналі “Ziemia Wołyńska” була опублікована стаття директора Луцького музею Яна Фітцке “Музей князів Острозьких Польського краєзнавчого товариства в Острозі і зауваження на тему музейної політики на Волині”², у якій автор, висловлюючи пропозиції що до побудови музейної експозиції, радить розмістити колекцію ікон та культових речей у двох залах верхнього поверху, що і підтверджує наявність іконопису в музеї. Проте ікон, напевно, було небагато. До теперішнього часу зі старих музейних фондів збереглась тільки одна ікона “Св. Параскева з житієм” ХVІІ ст. (№ КН- 6905) (іл.1) та картина “Марія Магдалина покутниця” пензля Ф.А. Бруні (№ КН-6371) з Кирило-Мефодіївської церкви м. Острога³.

Збірка іконопису музею почала фактично створюватись в 1963 році, коли після закриття острозького Богоявленського собору до музею було передано близько семидесяти ікон. Переважна їх більшість була написана в ост. чв. ХІХ ст. в зв'язку з відбудовою храму в 1886-1891 роках⁴, (багато з цих ікон були повернуті парафіянам храму в 1989 році), проте, крім пізніх ікон з собору поступило 24 твори ХVІІІ століття. Оскільки до початку відбудови